

Fenntarthatóság a magyar turizmusban – hozzáállás vagy marketingfogás?

Sustainability in Hungarian tourism – an attitude or a marketing slogan?

RAFFAY ZOLTÁN

PhD, egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Marketing és Turizmus Intézet; raffayz@tk.pte.hu

MARTON GERGELY

PhD, egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Sporttudományi és Testnevelési Intézet, martongergely@gamma.ttk.pte.hu

Absztrakt

Az évtizedek óta a tudományos és hétköznapi figyelem középpontjában álló globális problémák közt előkelő helyen szerepel a környezeti degradáció és a globális éghajlatváltozás. Mivel mára a turizmus az emberiség egyik legalapvetőbb gazdasági tevékenységévé vált, a hagyományos környezetszennyezők (ipar, nagyüzemi és kemizált mezőgazdaság, urbanizáció) mellett a közlekedés révén a turizmus is egyre fokozódó terhet jelent az ökoszisztémára, de a nem felelősségteljes turizmus emellett a társadalomban, a kultúrában, sőt akár magában a gazdaságban is komoly károkat okozhat. Az a tény, hogy a turizmus mára tömegjelenséggé vált, azt jelenti, hogy hatásai is globálisak és felelőssége is óriási – úgy a problémák kialakulásában, mint a megoldásra tett javaslatok kidolgozásában. A tanulmány kevésbé elméleti, inkább empirikus jellegű „desk research” kutatásra épül, a szerző által ismert néhány nemzetközi és hazai példát mutat be a fenntartható turizmus területéről és működésük általánosan felhasználható tapasztalatait elemzi – nem csupán az eleve felelősségteljesen működő szelíd turisztikai formák (főleg az ökoturizmus) számára, hanem a tömegturizmus minél zöldebbé tételén fáradozó szakemberek számára is. A szerző nem ismerhet minden ilyen irányú kezdeményezést, ez és a tapasztalatok korlátozott alkalmazhatósága a kutatás korlátait jelentik. Emellett, mivel a bemutatott kezdeményezések nagy része viszonylag fiatal, azok komplex hatásainak elemzése későbbi kutatások tárgyát kell, hogy képezze. Jelen tanulmány inkább problémafelvetésnek tekinthető és a címben feltett kérdésre korlátozott választ ad csak – az teljesebb körű, a közeljövőben elvégzendő kvalitatív és kvantitatív vizsgálatok eredményei alapján történhet majd meg.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, felelősségteljes turizmus, ökoturizmus

Köszönetnyilvánítás: A tanulmány az „EFOP-3.6.2-16-2017-00017 – Fenntartható, intelligens és befogadó regionális és városi modellek” projekt támogatásával készült.

Abstract

Among the global problems recognised by academic life and also societies for decades, the degradation of our environment and global warming have selected importance. As during the same period tourism has become one of the most important and lucrative economic activities of the human kind, in addition to traditional polluters of the environment (industry, large-scale agriculture using a substantial amount of chemicals, urban development) tourism has also become a major threat for the ecology by now – but non-responsible tourism is not only a threat for the environment but also a menace to the socio-cultural environment and in turn it can even ruin the economy. The fact that tourism has become a mass phenomenon by now means that its impacts are also global and the industry has a huge responsibility in solution as well, in tackling the problems. The paper is mostly built on best practice examples that the author is aware of; it demonstrates international and Hungarian examples in the field of sustainability, analysing the generally applicable experiences – not only for those forms of tourism that by their definition operate in a responsible way (mainly ecotourism) but also for experts making efforts for the greening of mass tourism. As the author cannot know all such initiatives, and the experiences are not applicable everywhere, the findings of the study can only be used with limitations. In addition, as most of the initiatives demonstrated are quite new, the analysis of their complex effects must be subject of further studies.

Keywords: sustainability, responsible tourism, ecotourism

Acknowledgements: The study was supported by the project called “EFOP-3.6.2-16-2017-00017 – Sustainable, intelligent and inclusive regional and city models”.

1. Bevezetés

„Ez idő szerint az emberiség kilátásai a jövőre nézvést rendkívül borúsak. Felettből valószínű, hogy nukleáris fegyvereit önmaga ellen fordítva gyors, de a legkevésbé sem fájdalommentes öngyilkosságot követ majd el. S még ha ez nem történnék is meg, lassú halál fenyegeti, mert megmérgezi, mellest pedig megsemmisíti a környezetet, amelyben és amelyből él. Még ha idejekorán megálljt parancsolna is vak és hihetetlenül ostoba ténykedésének, ki van téve annak a veszélynek, hogy fokozatosan elsorvadnak mindazon tulajdonságai, amelyek emberi voltát alkotják. Számos gondolkodó felismerte ezt és jó néhány könyv tartalmazza ezt a felismerést, hogy a környezetpusztítás és a kultúra „hanyatlása” kéz a kézben járnak. Az emberi leépülést azonban csak kevesen tekintették betegségnek csak kevesen kerestek kórokokat, s próbáltak ellenlépéseket tenni...” (LORENZ, 2002). Konrad Lorenz Nobel-díjas etológus (sokak szemében a zöld mozgalmak alapító atyja) éppen harminc évvel ezelőtt papírra vetett sorai (amely előtt másfél évtizeddel már felvázolt egy hasonlóan pesszimista forgatókönyvet „A civilizált emberiség nyolc halálos bűne” című kötetében, LORENZ, 1988) sajnos semmit sem veszítettek aktualitásukból, sőt. Az emberiség, és annak (egyelőre egyetlen) lakóhelye, a Föld komolyabb krízisben van, mint korábban bármikor, és a globális problémák témaköre mára a tudósok szűk körén túl a társadalmak minden felelősen gondolkodó tagja számára napi szinten megélt problémává lépett elő. Az egyedüli megoldást jelen tudásunk szerint az emberiség (úgy a gazdaság, mint a társadalmak) működésének fenntarthatóbb tétele jelenti – és ebben az egyik legdinamikusabban növekvő társasami-gazdasági tevékenységnek, a turizmusnak is hatalmas a felelőssége. A tanulmány azt vázolja fel, hogy mennyire épült be a magyar turisztikai ágazatba a fenntarthatóság kérdésköre.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. A globális problémák megjelenése

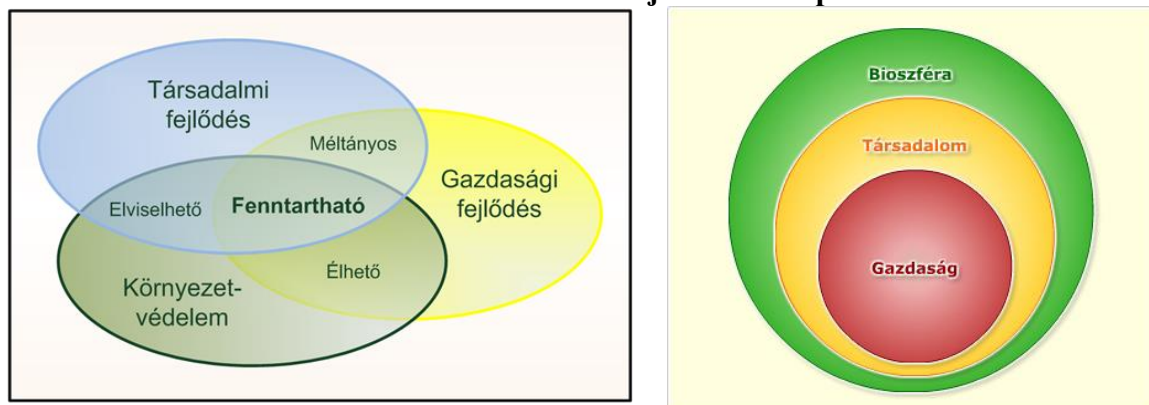
A fenntarthatóság könyvtárnyi szakirodalmának elemzésére e tanulmány szűk keretei nem adnak lehetőséget. Mivel a probléma nem új keletű (legalább fél évszázada figyelmeztetnek egyes tudósok az akkori/jelenlegi paradigma fenntarthatatlanságára), az azokra adott válaszok sem feltétlenül újak: a Római Klub első jelentései (A növekedés határai, 1972; Fordulóponton az emberiség, 1974; RIO jelentés, 1976; Célok az emberiség számára, 1977; A hulladék-korszak után 1978 stb.) után 1983-ban az ENSZ Közgyűlésének határozata alapján megkezdte munkáját a Környezet és Fejlődés Világbizottság Gro Harlem Brundtland norvég miniszterelnökönő vezetésével. A Bizottság 1987-ben „Közös jövőnk” címmel kiadott jelentésében a gazdasági növekedés olyan új korszakának lehetőségét vázolta fel, amely a fenntartható fejlődés globális megvalósítására épít, megőrzi a természeti erőforrásokat, s amely megoldás lehetne a fejlődő országok nagy részében elhatalmasodó szegénység leküzdésére is (www.ff3.hu). Amint a globális problémák három területen jelentkeznek (a gazdaság, a társadalom és a környezet), úgy az azokra adott megoldás, a fenntartható fejlődés is mindhárom terület igényeinek együttes kielégítésével képzelhető csak el.

Az évtizedek óta a figyelem középpontjában álló globális problémák közt első helyen az emberiség létszámának túlzott mértékű gyarapodását, vagyis a Föld túlnépesedését, és az ehhez szorosan kapcsolódó környezeti degradációt, a természetes élőhelyek eltűnését vagy leromlását szokták említeni. Az újabb keletű problémák között a tömeges migrációt, a részben gazdasági (az anyagi javak szélsőségesen torz eloszlása), részben környezeti (a globális

felmelegedés és az azzal járó éghajlati szélsőségek mind gyakoribbá válása, valamint tengervízszint-emelkedés miatt), és sajnos egyre jelentősebb részben társadalmi problémák (háborúk, etnikai és vallási feszültségek) generálta tömeges népességmozgásokat illeti meg az első hely.

Sokat finomodott az elmúlt évtizedekben a fenntartható fejlődés megközelítése. Míg korábban a társadalmat, a gazdaságot és a környezetet külön szféraként ábrázolták és e három szféra közös halmaza jelentette a fenntartható fejlődést, mára elfogadottá vált, hogy a környezet, a bioszféra ad otthont a társadalomnak, amelynek egyik tevékenysége a gazdaság (1. ábra).

1. ábra: A fenntartható fejlődés két aspektusa

Forrás://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0089_11_kornyezetauditalas/ch03.html; www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0017_15_reg_kornygazdtn/ch01.html

2.2. A turizmus szerepe a globális problémák kialakulásában

Az általában kívánatos társadalmi-gazdasági jelenségnek tekintett turizmus („a XXI. század iparága”, „a béke iparága”) úgy a benne részt vevők számát, mint a megtermelt értéket és megmozgatott pénzmennyiséget tekintve mára az emberiség egyik legalapvetőbb tevékenységévé vált. Az általában környezetszennyezőnek tekintett ipar (elsősorban, de nem kizárólag a hagyományos, „kéményes” ipar) és a nagyüzemi, erősen kemizált mezőgazdaság mellett a közlekedés jelent egyre fokozódó terhet az ökoszisztémára, és a közlekedés számottevő részét a turizmus generálja – ami természetesen nem jelenti azt, hogy a turizmus káros hatásai kimerülnek a környezet közlekedésen át történő szennyezésében: a nem felelősségteljes turizmus a környezet összes eleme (víz, talaj, levegő, flóra és fauna) mellett a társadalomban, a kultúrában, sőt akár magában a gazdaságban is komoly károkat okozhat (Puczko-Rácz 2000).

A „Közös jövőnk” című jelentés kiadásának évében a Földön az összes turistaérkezések száma mintegy 357 millió volt (LENGYEL, 1997), ez a szám 2012-re elérte az 1 milliárdot, 2016-ban 1,235 milliárd volt (2. ábra) és a világ GDP-jének 10%-át, munkahelyeinek ugyancsak egytizedét adta. 2030-ra 1,8 milliárd nemzetközi turistaérkezést várnak (UNWTO 2017).

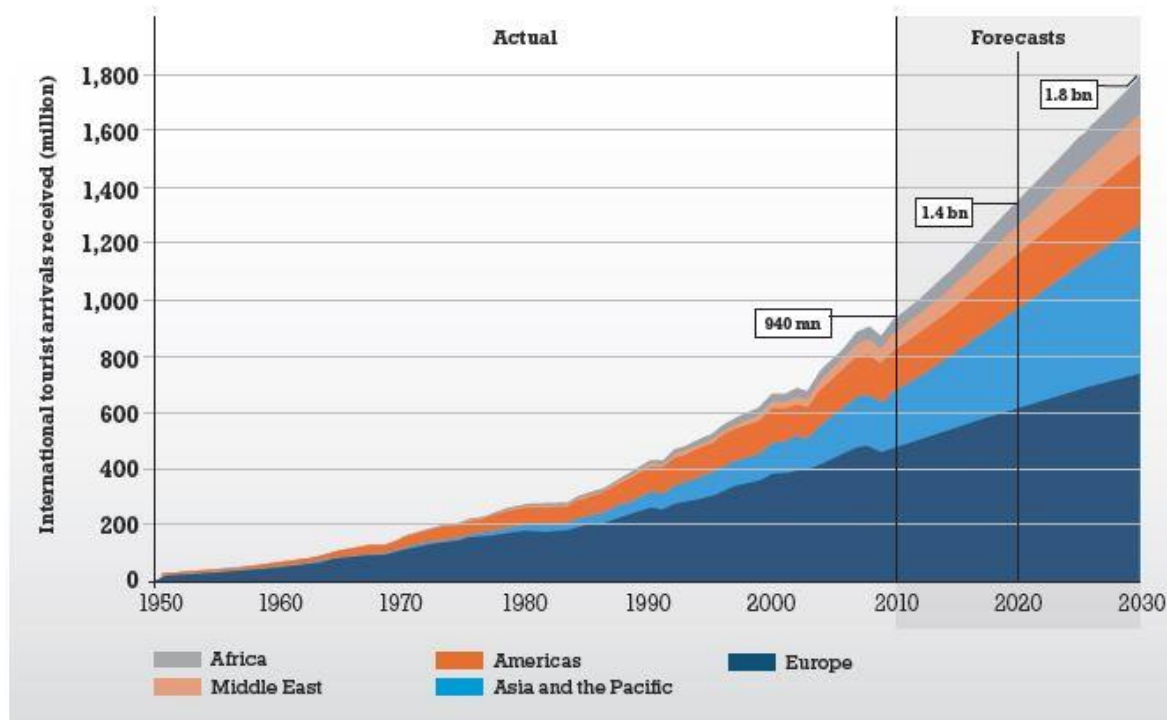
2.3. A turizmus szerepe a globális problémák megoldásában

Ha a turizmusnak komoly felelőssége van a problémák (egy részének) kialakulásában, felelőssége van a megoldásban, a megoldási javaslatok kidolgozásában is. Az a tény, hogy a turizmus mára tömegjelenséggé vált, azt jelenti, hogy hatásai is globálisak és felelőssége is

óriási. És mivel a turizmus alapvetően nem karitatív, hanem profitorientált tevékenység, talán nem túlzás azt állítani, hogy a fenntarthatóság hármaskövetelménye a turizmusban elsősorban a gazdasági alap megteremtésével érhető el: anyagilag rossz helyzetben lévő vagy éppen ellehetetlenített társadalommal és finanszírozhatatlan környezetvédelmi beruházásokkal nem működőképes a rendszer. Gyakori, hogy konfliktus adódik a turizmusban részt vevő szereplők (élményt kereső turisták, értékeiket védeni igyekvő helyi döntéshozók és beruházásaik megtérülését szem előtt tartó gazdasági szereplők) között (MICHALKÓ, 2003), és a kompromisszumok nem minden esetben lehetségesek: bizonyos szegénységi szint alatt a fenntarthatóság megfizethetetlen luxussá válik (CATER, 1994).

2. ábra: A nemzetközi turistaérkezések számának alakulása a világon, 1950–2030

UNWTO TOURISM TOWARDS 2030: ACTUAL TREND AND FORECAST 1950-2030

Source: World Tourism Organization (2013)

Forrás: UNWTO Tourism Highlights, 2017

A kulcsszó a felelősségteljes: a „responsible tourism” kifejezés nem új keletű, az UNWTO már 1999-ben fontos iránymutatásokat adott a felelősségteljes turizmus gyakorlásához a Turizmus Globális Etikai Kódexében, sőt a világ egyik legnagyobb turisztikai vásárán, a londoni World Travel Market-en 2007 óta megrendezésre kerül a „Responsible Tourism Day”, a Felelősségteljes Turizmus Világnapja (HAPP, 2014). A turistaérkezések számának gyors növekedése mellett szükség van olyan turisztikai formákra, amelyek alternatívát jelentenek a nagyobb környezeti lábnyommal (WACKERNAGEL–REES 2001) jellemezhető tömegturizmus számára, de a tömegturizmus is tehető a jelenleginél felelősségteljesebbé a keresleti és a kínálati oldal viselkedési szokásainak megváltoztatásával,

a fogyasztói magatartásban a környezeti felelősség, érzékenység és tudatosság előtérbe helyezésével (MICHALKÓ, 2003).

A turizmusban évtizedekkel ezelőtt megjelent már a felelősség és fenntarthatóság problematikája, ami többek között a témaévek kiválasztásban jelenik meg. Minden évben kijelölnek egy témát a Turizmus világnapjára (szeptember 27.), melyre az adott évben kiemelt figyelmet fordít a turizmus szakma – és a nemzetközi közösség egésze. Az első ilyen téma 1980-ban a turizmus hozzájárulása volt a kulturális örökség megőrzéséhez, illetve a békéhez és a kölcsönös megértéshez; azóta a fenntarthatóság többek között olyan témákban köszönt vissza, mint „Az utazás és nyaralás mindenki joga, de egyben kötelezettség is (1983); „A turizmus fejlesztése és a környezetvédelem: egy tartós harmónia felé” (1993); „Turizmus: a huszonegyedik század vezető tevékenysége a munkahelyteremtés és a környezetvédelem területén” (1997); „Ökoturizmus, a fenntartható fejlődés kulcsa” (2002); „Turizmus és energetikai fenntarthatóság” (2012); „Turizmus és víz: közös jövőnk védelme” (2013) és „Fenntartható turizmus a fejlődésért” (2017).

Természetesen ennél konkrétabb lépések, kezdeményezések is szolgálják a fenntarthatóság ügyét a turizmusban. Az Európai Unióban számos, ez irányba mutató kezdeményezéssel találkozhatunk, mint például a „minőségi európai turizmus” címke létrehozása, amelynek célja, hogy átláthatóbbá és egységesebbé tegye az uniós szintű minőségértékelést azon európai turizmussal foglalkozó szereplők számára, akik minőségi szolgáltatásokat szeretnének nyújtani. Egy másik jelentős kezdeményezés az Európai Bizottság által 2006-ban indított European Destinations of Excellence – Kiváló Európai Desztinációk projekt, amely az európai kontinens természeti, kulturális és szellemi örökségének sokszínűségeit hivatott bemutatni a turisták számára. Az EDEN projektben kezdetben 10, ma már 27 ország szerepel – hazánk az indulás éve óta (ec.europa.eu). Egy harmadik, technokrata jellegű kezdeményezés a neZEH (Nearly Zero Energy Hotels, Csaknem Nulla Energiafelhasználású Szállodák), amelynek magyar tagja még nincs, de két szomszédos országból (Horvátország és Románia) van egy-egy (<http://www.nezeh.eu>).

3. Fenntartható turizmus Magyarországon

Hazánk területéhez és lakosságához viszonyítva előkelő helyen áll a világ és Európa turizmusában, ami a beutazók számát illeti. A rendszerváltást megelőző évtizedben 9,7 millió főről 20,5 millió főre emelkedett a turistaérkezések száma hazánkban, a világ turizmusának átlagos növekedési ütemét (4,9%) jóval meghaladó 11,8%-os éves növekedési ütemnek köszönhetően. 2002-ben a 13. legnagyobb turistafogadó desztináció voltunk a világon, és a 8. legnagyobb Európában (itthon.hu). Mára a turizmus Magyarország egyik kiemelten fontos gazdasági ágazatává nőtte ki magát, amely fontos szerepet játszik mind a GDP előállításában, mind a foglalkoztatásban, mind pedig a fizetési mérleg egyensúlyának megőrzésében. 2010 óta folyamatosan javulnak a turisztikai mutatóink, de ezek közt is a 2016-os év mutatta a legdinamikusabb változást nemcsak a saját, korábbi adatainkhoz képest, de nemzetközi viszonylatban is: az UNWTO 2017 áprilisában megjelent, 2016-ra vonatkozó előzetes adatai szerint a nemzetközi turistaérkezések száma 2015-höz képest világszerte 3,9 százalékkal növekedett. Európában ennek a növekedésnek a mértéke 2,1%-os, Magyarországon viszont több mint háromszorosa (és a világszerte közel kétszerese): +6,6% (MAGYAR TURISZTIKAI ÜGYNÖKSÉG 2017).

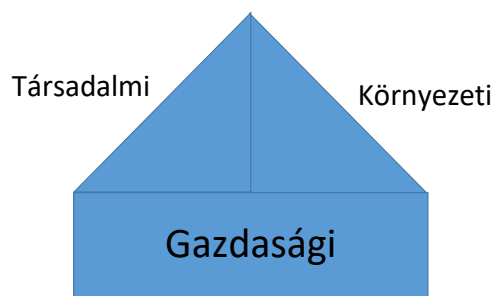
A tanulmány elsődleges célja értelmezni a magyar turizmusban a fenntarthatóság fogalmát és meghatározni annak területeit; továbbá annak vizsgálata, hogy a fenntarthatóság egyes területei milyen sajátos jellemvonásokkal bírnak és hogyan jelennek meg a turizmus mindennapi gyakorlatában Magyarországon.

3.1. A fenntarthatóság esélyei a magyar turizmus szektorban

A magyar turizmus nagy utat tett meg a rendszerváltás óta, azonban számos területen nem tudott felzárkózni a világtrendekhez, ilyen a fenntarthatóság és annak részterületei is. Ebben szerepet játszik a magyar (utazó) lakosságnak az európai országok, illetve a fejlett világ többi országának lakosságához viszonyított alacsonyabb diszkrecionális jövedelme, amely a hazai turisztikai szolgáltatók pénzügyi helyzetét és eredményességét is befolyásolja, de valószínűleg benne van a hazai lakosságnak a kívánatosnál alacsonyabb környezettudatossága is. Mindaddig, amíg a turizmus gazdasági alapjai nem elég erősek a keresleti és a kínálati oldalon, a társadalmi és a környezet fenntarthatóság ügye is erősen kérdéses (ha nem is megfizethetetlen, de drága és a versenyképességet befolyásoló luxus a fenntarthatóság). Ezért a magyar turizmus szektorban a fenntarthatóság „szentháromságából” véleményünk szerint a gazdaság az, amely a legfontosabb és erre építhető a társadalmi és a környezeti fenntarthatóság (3. ábra). A gazdasági fenntarthatóság szinte minden turisztikai részterület alapja, hiszen az ágazat forprofit jellegéből adódóan e nélkül nem üzemeltethető rentábilisan a turizmus egyetlen részterülete sem.

A társadalmi fenntarthatóság azonban már sokkal differenciáltabban jelenik meg, ugyanis legfeljebb a piacvezető vállalkozások professzionális menedzsmentje alkalmazza annak minden területét, míg a kisebb vagy kevésbé kiemelkedő gazdasági lehetőséggel bíró piaci egységek esetén csupán elvétve jelentkeznek – a magyar turizmus szolgáltatóinak nagy része pedig a kis- és középvállalkozások közül kerül ki, akik közül sokan nem engedhetik meg maguknak a fenntarthatóság érdekében tett komolyabb beruházásokat, a CSR-t vagy a Fair Trade elvek alkalmazását, még ha azok hosszú távon a gazdasági jövedelmezőséget javítják is. A környezeti fenntarthatóság esetén pedig két fő kategória azonosítható: az első azon turisztikai szolgáltatások halmaza, amelyek elementáris érdeke a környezeti értékek megőrzése (ökoturizmus, horgászturizmus, vadászturizmus stb.), illetve a másik csoport, akik szereplői inkább PR vagy marketingelemként tekintenek a környezeti értékek fenntarthatóságára. (Megjegyzendő, hogy e tekintetben is megjelenik a szolgáltatók anyagi lehetőségei alapján differenciálható magatartás is.)

3. ábra: A fenntartható fejlődés gazdaságalapú megközelítése

Forrás: a szerzők szerkesztése

A fenntarthatóság eszméjének alkalmazására Magyarországon a „szelíd” turizmus egyes formái, leginkább az ökoturizmus és a falusi turizmus kínálnak követendő példákat (GONDA, 2016). Az ökoturizmus (amelynek értelmezése és fogalmi meghatározása hazánkban ugyanolyan problematikus és vitatott, mint a nemzetközi szakirodalomban, ennek tisztázása azonban nem képezi e tanulmány tárgyát) nem csupán turisztikai terméként,

hanem elvként is értelmezhető (FENNEL, 1999; MICHALKÓ, 2004; DOMBAY et al, 2008; GONDA 2017). Alapelvei és ismérvei közé tartozik többek között a turizmusnak a lehető legtágabb gazdasági-társadalmi összefüggésekben való szemlélete; a természeti-kulturális erőforrások fenntartható használata; a kis, a desztináció teherbíróképességét meg nem haladó csoportlétszám; tudatos oktató- és informáló szerep; környezetbarát szolgáltatások, környezetszemponitú tervezéssel; a szezonalitásból fakadó hátrányok csökkentése; a környezeti terhelés korlátozása; az utazó felelősségének deklarálása, ezért megfelelő felkészítése – tanítása – informálása; célja a rövid távú profitmaximalizálás és forgalomnövekedés helyett a hosszú távú fenntartható működés; hasznot hoz a helyi lakosságnak és forrást jelent a természetvédelmi szervezetek számára; helyi részvétel-részesedés többoldalú megteremtése: részesedés a hozamokból, véleménynyilvánítás lehetősége, részvétel a döntéshozatalban (PANNON EGYETEM–AQUAPROFIT Zrt., 2008). Az ökoturizmus egyik legfontosabb alapelve a helyi közösség jólétének biztosítása (vagyis a társadalom mellett a gazdasági alapok megteremtése és erősítése). A helyi szolgáltatások, termékek vásárlása a helyi lakosság jólétének és gazdasági lehetőségeinek javítása mellett közvetlen környezeti haszonnal is jár: a rövid termékpályák a kisebb szállítási igényvel, így kevesebb emisszióval és környezeti terheléssel járnak.

3.2. Jó példák Magyarországon a turizmus és fenntarthatóság témakörében „Zöld szálloda” pályázat

A Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége (MSZÉSZ) éppen negyedszázada, 1993-ban írta ki először a „Zöld Szálloda” pályázatot annak elősegítésére, hogy a mindennapjainkban egyre nagyobb jelentőséggel bíró környezettudatos gondolkodás teret nyerjen a szálláshely-iparban. A szállodaüzemeltetők sokat tudnak tenni a hatékony energiafelhasználással, a víztakarékossággal, a környezetet kímélő tisztítószerrel, anyagok felhasználásával, közvetlen környékükről történő árubeszerezéssel és sok más intézkedéssel (hotelenergysolutions.net; MSZÉSZ 2018).

A pályázaton való részvétel feltételei:

- A pályázó tagja a Magyar Szállodák és Éttermek Szövetségének;
- A szállodákra vonatkozó környezetvédelmi törvényeket a szálloda ismeri és betartja (ennek területei többek között: épített környezet, termékdíj, környezetterhelés, területrendezés, levegőtisztaság-védelem, kémiai biztonság, ivóvíz, szennyvíz, vízvédelem, hulladékgazdálkodás, zaj- és rezgésvédelem, beruházás, engedélyezés);
- A környezetvédelmi hatóságok felé az éves bevallásokat határidőre beadja.
- Az utóbbi 2 évben elmarasztaló környezetvédelmi határozat nem született a szálloda ellen;
- A szálloda rendelkezik Környezetvédelmi szabályzattal. Ez a fenti jogszabályok adaptálása az adott szállodára vonatkozóan, melynek tartalmaznia kell, hogy hogyan valósulnak meg a jogszabályi előírások az adott szállodában és ki a felelős azokért;
- Kizárólag az a szálloda vehet részt a pályázaton, amelyik csatolja a „szénlábnyom”-át (Carbon footprint - elérhetőség: HES.net: www.hotelenergysolutions.net), szelektíven gyűjti a hulladékot és rendelkezik zsírfogóval;

A mellékelt Környezetvédelmi pályázat táblázatban „Alap”-ként megjelölt 32 kérdést teljesíteni kell, amivel maximum 70 pontot lehet elérni. Ehhez további 65 pont gyűjthető, ha a többi „Plusz” 28 kérdésre eredményes a válasz.

Az önértékelés szerint a szálloda a pályázati követelmények alapján minősíti saját teljesítményét, ezt a zsűri ellenőrzi, és az alábbi súlyozással értékeli: önértékelés (pályázat és

táblázat) – 50%; szénlábnyom (carbon footprint) és energia hatékonyság – 30%; a dokumentáció minősége és teljessége, illetve a pályázat külalakja – 10-10%.

A Dél-Dunántúli Ökoturisztikai Klaszter minősítési rendszere

A 80-as években a fenntartható politika, a környezetvédelmi és zöld elvek előtérbe kerülésével megjelentek a szálláshelyek és turisztikai termékek ökológiai szempontok alapján meghatározott minősítési rendszerei. A védjegyek más-más kritériumok szerint ugyan, de mind azt tanúsítják, hogy az adott szálláshely az ökológiai elveknek megfelelő minőségű. Világszerte több mint száz öko-védjegy létezik turisztikai termékeket illetően, csak Európában több mint ötven. A nemzetközi szinten nehéz eligazodni a rengeteg ökocímke között, emellett a legtöbbnek korlátozott az ismertsége. A problémára válaszul született 2004-ben, Európa legnagyobb zöld- és ökoturizmussal foglalkozó kiállítására, a „Reisepavillon” alkalmával a „VISIT” kezdeményezés, amely közös védjegyet alkotott a különféle ökocímkeknek.

Magyarországon 1993 őszén hozott határozatot a Kormány a környezetbarát termékeket megkülönböztető tanúsító rendszer létrehozásáról. A hazánk uniós csatlakozásával közvetlenül hatályba lépett az EU öko-címke rendelete és bevezetésre került az Unió öko-címke termékminősítő rendszere.

Becslések szerint az ökoturizmus, mint piaci szegmens részesedése a turizmus piacán 1-9%. Európában a természet és a kultúra szoros kapcsolatban állnak egymással, ennek eredményeként a falusi turizmus gyakran kötődik az ökoturizmushoz, illetve a két turizmusforma gyakran nem válik el élesen egymástól. Európában a természeti tájakhoz mindig kapcsolódik az ember, a helyi közösség is. Az utazási motivációk tekintetében Európában jelenik meg a legnagyobb arányban a természet, ezért a kontinensen az ökoturizmus kiemelt szerepet kaphat. A fejlesztéseknél kiemelték az öko-standardok, ökomárkák, támogatják a kis- és középvállalkozásokat, illetve fontos feladatok a területrendezés és területfejlesztés. Ahhoz, hogy a turizmus fejlődése a remélt pozitív következményekkel járjon és hosszútávon fenntartható legyen, tudatos tervezésre van szükség. A tervezés célja minden esetben összetett: feladata a különböző típusú turisták eltérő igényeit magas szinten kielégíteni képes szolgáltatások kialakítása, a működés kereteinek megteremtése; a turizmusfejlődés és a látogatóforgalom negatív fizikai, társadalmi-kulturális és gazdasági hatásainak megelőzése, csökkentése vagy megszüntetése; illetve a lehetséges pozitív hatások erősítése.

Napjainkban a tiszta környezet, a természeti és a kulturális értékek élvezhetősége az egyik legfontosabb szempont a turisták számára. Nemzetközi példák bizonyítják, hogy az ökoturisztikai szolgáltatások többsége jövedelmező, és a tömezturizmushoz képest nagyobb fajlagos bevételt jelent a fenntartók, üzemeltetők számára.

A szálláshely-szolgáltatások mellett a vendéglátóiparban tevékenykedő szervezetek és az utazást szervező cégek is sokat tehetnek a fenntartható turizmusért (utóbbiak összeállíthatnak túrákat megadott szempontrendszer, illetve minősítő rendszerek alapján és ezeket értékesíthetik). Az ökoturizmus gyakran vezetett túrákat foglal magában, ezzel összefüggésben szükség van vezetőkre, kalauzokra a természetben. Egy-egy térség turistái sokszor nem tudnak eltartani főállású túravezetőt, így az a legjobb megoldás, ha az ökoturizmusban résztvevő szolgáltatók szereznek túravezetői ismereteket, és helyi tudással felvértezve vállalnak idegenvezetést.

A már működő boltok szélesíthetik kínálatukat azokkal a termékekkel, amelyekre a turisták (elsősorban az ökoturisták) kíváncsiak lehetnek. Így beszerezhetnek helyi termékeket, különösen tájjellegű élelmiszereket és italokat, kézműves termékeket, művészeti tárgyakat.

A minősítő rendszerek és a hozzájuk kötődő védjegyek, logók használata különösen fontos az ökoturizmus marketingjében, hiszen az ökoturisták ezek alapján tudnak választani a lehetséges célpontok, termékek, szolgáltatók és programok között. A fent felsorolt tények és tendenciák ismeretében szükségessé vált egy egységes ökoturisztikai minősítési rendszer kialakítása, melyben az ökturizmust közvetlenül és közvetetten kiszolgáló vállalkozók egységesen csatlakozhatnak.

A Dél-Dunántúli Ökoturisztikai Klaszter minősítési rendszere alapját nemzetközi és hazai minősítési példák adják, kiemelten kezelve az osztrák „Umweltzeichen” minősítést, amely főleg a szálláshelyekre, vendéglátóipari egységekre, valamint az utazási ajánlatokra terjed ki.

A Baranya Zöldút

Maga a zöldút mozgalom az Egyesült Államokból indult az 1950-es években rekreációs célra kialakított olyan útvonalakkal, melyek az egészséges életmód és a nem motorizált közlekedési eszközök használatát propagálták főleg a nagyobb urbánus térségek környékén. Nyugat-Európában a zöldút koncepció az 1980-as évek végétől vált egyre népszerűbbé; a zöldutak legfontosabb európai szervezetüket, a European Greenways Association-t (Európai Zöldutak Egyesülete) 1997-ben hozták létre a belgiumi Namurban. A Közép és Kelet Európai Zöldutak (Central and Eastern European Greenways) mozgalom civil kezdeményezésre jött létre 2000-ben 6 ország, köztük hazánk részvételével. A Zöldutak Módszertani Egyesületének (ZÖME) definíciója szerint: „A zöldutak olyan, többfunkciós útvonalak, melyeket a gyalog, lovon, kerékpáron, illetve más motormentes módon közlekedő vagy túrázó emberek számára hoznak létre. (...) lehetnek zöldfolyósok, történelmi és kereskedelmi útvonalak, folyók vagy vasutak mentén haladó ösvények, vízi utak. A zöldutakat helyi közösségek működtetik a környezeti és gazdasági szempontból is fenntartható társadalom kialakítása és az egészséges életmód elterjesztése érdekében. (...) A zöldutakat azzal a szándékkal hozzák létre, hogy a térségben élők és az oda látogatók igényeit egyaránt kielégítse és élénkítse a helyi gazdaságot” (SZABÓ et al 2017).

A ZÖME weboldalán 2018. áprilisában összesen 13 magyarországi zöldút szerepel. Az Egyesület legfőbb küldetése a zöldutak és zöldutasok hálózatba szervezése. Tevékenységeink köre a helyi tapasztalatok és legjobb gyakorlatok megosztásától az egységes minőségbiztosítási rendszer kidolgozásán át a térségi és nemzetközi projekteken való részvételig széles skálán mozog. A munka során a legfontosabb alapértékek a környezettudatos gondolkodásmód és a helyi, közösségi kezdeményezések felkarolása, támogatása (zoldutak.hu).

4. Következtetések és javaslatok

A fenntarthatóság eszméje sajnos egyre kevésbé tekinthető luxusnak, az emberiség előtt álló egyik legnagyobb kihívássá nőtte ki magát. A „XXI. század iparága”, a turizmus a globális problémák kialakulásának és súlyosbodásának is részese, de része lehet, sőt része kell hogy legyen a megoldásnak is a fenntarthatóság eszméjének következetes alkalmazásával és terjesztésével.

A turizmus ágazaton belül egyre fontosabbak arányaiban a turizmus fenntartható (avagy szelíd, zöld, öko-) formái. Egy növekvő létszámú fogyasztói csoport számára elsősorban a szolgáltató (kiemelten a szálláshely), de kisebb részben a desztináció kiválasztásánál is szerepet játszik annak környezettudatos menedzsmentje, fenntarthatósága, illetve a környezet általános állapota a célterületen. A szolgáltató részére a bizonyítottan ökotudatos működés, különösen, ha az tanúsítvánnyal, elismeréssel társul (mint amilyen

például hazánkban a Dél-Dunántúli Ökoturisztikai Klaszter minősítése vagy a számos európai öko-minősítési rendszer valamelyike) versenyelőnyt jelenthet, a környezettudatos fogyasztók (elsősorban a magyarországinál kevésbé árérzékeny piacokon) az átlagnál többet is hajlandóak kifizetni egy elveiknek megfelelő módon működtetett szolgáltatásért. A másik oldalról közelítve, a fogyasztó részére biztosíték a minősítés megléte. A tanulmányban felsorolt nemzetközi és hazai jó gyakorlatok (illetve minden, a fenntartható turizmus irányába mutató pozitív példa) minél szélesebb körben történő alkalmazását a turizmusban részt vevő valamennyi érintett (turisták, a turizmus bármely területén működő szolgáltatók, különböző szintű kormányzatok, civil szervezetek stb.) informálásával, érdekeltté tételével (például anyagi érdekelttség megteremtésével) támogatni kell. Oda kell figyelni továbbá arra, hogy a fenntarthatóságot a szolgáltatók valóban működésük minden területén folyamatosan szem előtt tartásuk, ne csak kampányszerűen, a hangzatos cím eléréséig tevékenykedjenek ökotudatosan. Ezt a szolgáltatók ellenőrzésével, illetve az ökotudatos vásárlók visszajelzéseinek bátorításával és figyelembe vételével lehetséges elérni.

Irodalomjegyzék

Dél-Dunántúli Ökoturisztikai Klaszter (2011): A Dél-Dunántúli Ökoturisztikai Klaszter minősítési rendszere

Cater, E. (1994): Introduction. In: Cater, E.–Lowman, G. (eds): Ecotourism: A sustainable option? John Wiley and Sons, New York, p. 3–17

Dombay I. – Magyarai-Sáska Zs. – László P. S. (2008): Ökoturizmus. Kolozsvári Egyetemi Kiadó (Kolozsvár)

Fennel, D. A. (1999): Ecotourism. And introduction. Routledge, London – New York

Gonda T. (2017): A „tájzabálótól” a tudatos turistáig. A környezettudatosság erősödése a turizmusban. Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar, Szekszárd

Gonda T. (2016): A turisztikai termékfejlesztés elméleti alapjai. PTE KPVK, Szekszárd

Happ É. (2014): Fenntartható turizmus és felelősségvállalás. In: Gazdaság & Társadalom/Journal of Economy & Society, 1. sz., pp. 90-101.

Lengyel M. (1997): A turizmus versenyképességét befolyásoló tényezők. Műhelytanulmány. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Vállalatgazdaságtan Tanszék

Lengyel M. (1997): Ökoturizmus és marketing. In: Kerekes S. és Kiss K. (szerk.): Magyarország az ezredfordulón. Zöld belépő. MTA stratégiai kutatások, Budapest

Lorenz, K. (1988): A civilizált emberiség nyolc halálos bűne. IKVA Könyvkiadó Kulturális, Szolgáltató Kiszövetkezet, Sopron

Lorenz, K. (2002): Ember voltunk hanyatlása. Cartaphilus Kiadói Kft., Budapest

A hatékony marketing – EMOK 2018 Nemzetközi Tudományos Konferencia konferenciakötete

Magyar Szállodák és Éttermek Szövetsége: Zöld Szálloda 2017-18 pályázat. <https://turizmus.com/szallashely-vendeglatas/mszesz-palyazat-zold-szalloda-2017-18-1136559>. Letöltés ideje: 2018. április 14.

Michalkó G. (2003): A fenntartható fejlődés ökoturisztikai aspektusai Magyarországon. In: Turizmus Bulletin, 4. sz., pp. 13-21.

Pannon Egyetem Turizmus Tanszék – Aquaprofit Zrt. (2008): Országos Ökoturizmus Fejlesztési Stratégia, Veszprém–Budapest

Szabó G. – Csapó J. – Marton G. (2017): Zöldutak a turizmusban – innováció és jó gyakorlat a szelíd turizmusban. In: Földrajzi Közlemények 141. 2. pp. 152–163.

UNWTO Tourism Highlights, 2017 Edition (www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029), letöltés időpontja: 2018. április 14.

Wackernagel, M. – Rees, W. E. (2001): Ökológiai lábnyomunk. Hogyan mérsékeljük az ember hatását a Földön? Föld Napja Alapítvány, Budapest

<http://hotelenergysolutions.net/>

<http://itthon.hu/nemzeti-parkok> (utolsó vizsgálati időpont: 2018. március 4.)

<http://magyarnemzetiparkok.hu> (utolsó vizsgálati időpont: 2018. március 4.)

<http://neta.itthon.hu/szakmai-oldalak/letoltesek/turizmus-magyarorszagon>. Letöltés időpontja: 2018. április 14.

<http://www.nezeh.eu/home/index.html>

<http://www2.unwto.org/content/nezeh>

<http://zoldutak.hu/>

https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/eden/about/network_en Letöltés időpontja: 2018. április 14.

www.ff3.hu